

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 10 (2022/Kış), ss. 263-290.

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2021

Kabul Tarihi: 20 Ocak 2022

Araştırma Makalesi/Research Article*

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR YAHUDİLERİNİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU

Onur YILMAZ**

Öz

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi İzmir'de de hissedilmiştir. Yüzyıllardır İzmir ve çevresinde yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte İzmir'in tek azınlık topluluğu hâline gelen İzmir Yahudileri, bu zorlu savaştan sosyoekonomik olarak etkilenmiştir. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı yıllarında İzmirli Yahudilerin, sosyoekonomik durumu ve sosyal konumu ele alınmıştır. Bu inceleme, "II. Dünya Savaşı yıllarında, İzmirli Yahudilerin İzmir'in sosyal ve iktisadi yaşamındaki yeri nedir?" sorusuna cevap aramaktadır.

Bu çalışmanın veri kaynaklarını, İzmir Musevi Cemaati Vakfı Arşivi, İzmir Ticaret Odası Arşivi, dönemin basınından yapılan taramalar ve araştırma çalışmalarından derlenen bilgiler oluşturmaktadır. İncelemelerden derlenen veriler analiz edilip okunabilir hale getirilerek İzmir Yahudilerinin II. Dünya Savaşı yıllarındaki sosyal ve ekonomik durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, II. Dünya Savaşı'nın kargaşalı günlerinde halk arasında "gizli zengin" olarak görülen ve isimleri İzmir basınında bazı ihtikâr (vurgunculuk) olaylarıyla anılan İzmirli Yahudilerin sosyoekonomik ve mesleki durumlarını ortaya koyarak bu iddiaların gerçekliğini tartışmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yahudiler, İzmir, II. Dünya Savaşı, İzmir Yahudileri.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** MEB, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, (yilmazonur.tr@gmail.com). ORCID ID: 0000-0001-6743-256X.

THE SOCIAL AND ECONOMIC STATUS OF İZMİR JEWS IN THE SECOND WORLD WAR

Abstract

The devastating effect of the World War II was felt in İzmir as well as all over the world. The Jews of Izmir, who have lived in and around Izmir for centuries and became the only minority community in Izmir with the establishment of the Republic of Turkey, were socioeconomically affected by this difficult war period. In this study, the existence and position of the Jews of Izmir in the economy of Izmir during the World War II were discussed. This review, "What is the place of the Jews of Izmir in the social and economic life of Izmir during the years of World War II?" seeks an answer to the question.

The data sources of this research consist of the archive of the İzmir Jewish Community Foundation, the archive of the İzmir Chamber of Commerce, the scans made from the press of the period and the information compiled from the research studies. By analyzing the statistical data obtained from the examinations, the Jews of Izmir socioeconomic situation during the World War II was tried to be evaluated.

This study aimed to discuss the reality of these claims by revealing the socio-economic and professional status of the Jews of Izmir, who were seen as "hidden rich" among the people and whose names were mentioned with some profiteering incidents in the Izmir press in the tumultuous days of the World War II.

Keywords: Jews, İzmir, World War II, İzmir Jews.

Giriş

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında hem Mihver hem de Müttefiklerin savaşa kendi yanlarında girme baskılarına rağmen tarafsız kalabilmeyi başarmış¹, askerî ve diplomatik birçok denklemi göz önünde bulundurarak olağanüstü tedbirler (askerî ve ekonomik) alma yoluna gitmiştir.² Bu

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s. 407.

² Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Ed. Baskın Oran), Cilt: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 387-398.

dönemde yaklaşık 1.300.000 kişiyi silahlı altına alan³ Türkiye'de üretim ve tüketim dengesi alt üst olmuştur.⁴ Ekonomide bozulan arz talep dengesini yeniden rayına oturtmak için 18 Ocak 1940'ta Millî Korunma Kanunu, daha sonra 12 Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir.⁵

II. Dünya Savaşı yıllarının dayattığı iktisadi ve sosyal durum, İzmir Yahudilerinde de tedirginliğe yol açmıştır. Avrupa'da başlayan savaşın, kıtanın çeşitli yerlerinde yaşayan Yahudilere olan yıkıcı etkileri ve Almanların Nisan 1941'de Yunanistan'ı işgali gibi gelişmeler İzmir Yahudileri arasında huzursuzluğa ve endişeye neden olmuştur.⁶ Hükümetin, muhtemel bir savaş durumu kaygısıyla yürürlüğe koyduğu bazı uygulamalar ve aldığı kararlar, İzmir Yahudilerinin endişesini daha da arttırmıştır. Mayıs 1941'de yaşları 20-45 arasındaki gayrimüslimler ihtiyat (Yirmi Kur'a İhtiyat Olayı)⁷ olarak askere alınmaya başlanmıştır. Ardından 12 Kasım 1942 tarihinde, fevkalade kazançların vergilendirilmesi amacıyla yürürlüğe konan Varlık Vergisi Kanunu⁸, İzmir Yahudilerini sosyoekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın kaotik günlerinde, halk arasında "gizli zengin" olarak adlandırılan İzmirli Yahudilerin isimleri, İzmir basınında bazı ihtikâr (vurgunculuk) olaylarıyla anılmaya başlamıştır.⁹ Millî Korunma Kanunu'na¹⁰ rağmen durmayan ihtikâr olaylarına tepkiler giderek artmış, dönemin İzmir milletvekili ve adalet eski bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Anadolu gazetesinde

³ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1991, s. 160.

⁴ II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasındaki ekonomik görünüm ve fiyat artışları için bakınız, Yenal Ünal, "1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Okulu*, Sayı: 3, 2009, ss. 69-107.

⁵ Muhammet Güçlü, "Varlık Vergisi ve İzmir Uygulaması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 1993, ss. 157-159.

⁶ Rifat N. Bali, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-II - Balat Fırımları Söylentisi" *Tarih ve Toplum*, Cilt: 30, Aralık 1998, Sayı: 180, ss. 11-17.

⁷ Rifat N. Bali, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-I 'Yirmi Kur'a İhtiyatlar' Olayı", *Tarih ve Toplum*, Sayı:179, Cilt:30, Kasım 1998, ss. 4-18.

⁸ *Varlık Vergisi Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf> (30.09.2021).

⁹ Dün iki ihtikâr davasına bakıldı", *Anadolu*, 20 Ekim 1940. "Muhtekir bir manifaturacı yakayı ele verdi", *Anadolu*, 27 Temmuz 1941. "Beker Müessesinde bir ihtikâr hadisesi", *Anadolu*, 3 Ağustos 1941. "Bir kalay muhtekiri de yakayı ele verdi", *Anadolu*, 5 Kasım 1941. "İhtikâr hani neredeyse rekor kıracak", *Anadolu*, 29 Mayıs 1942. "Dört yıla mahkûmiyet", *Anadolu*, 28 Ekim 1942, "Varlık Vergileri", *Yeni Asır*, 16 Aralık 1942.

¹⁰ *Millî Korunma Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4417.pdf> (30.09.2021). Ayrıca bakınız, Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 373.

kaleme aldığı makalede çok sert bir dille ihtikâr olaylarını eleştirmiş ve muhtekirlerin en ağır cezalara çarptırılması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

İşte bu şartlar içinde ekonomik ve sosyal mevcudiyetini devam ettiren İzmir Yahudilerinin İzmir'in iktisadi hayatındaki yerinin ve konumunun hangi boyutta olduğu sorusu önem arz etmiştir. İki ana bölümden oluşan bu araştırma, II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir Yahudilerin sosyoekonomik durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerine Göre II. Dünya Savaşı'nda İzmir Yahudileri (1941-1945)

İzmir'de Yahudilerin tebarüz ettiği en önemli alanlardan biri hiç şüphesiz ticarettir. Bu husustan hareketle İzmir Ticaret Odası Arşivi'nde yapılan araştırmalarda II. Dünya Savaşı yıllarına ait ticaret sicil defterlerinde İzmir Yahudilerinin iktisadi varlığı incelenmiştir. İzmir Ticaret Odası Arşivi'nde bulunan en eski ticaret sicil defteri Ocak 1941 yılına aittir. Bundan dolayı araştırmada 1 Ocak 1941 ile 31 Aralık 1945 tarihleri arasında İzmirli Yahudilerin İzmir'deki ticari varlığı tetkik edilmiştir.

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterleri, on bölümden oluşmaktadır. Bilgiler defterlere el yazısıyla kaydedilmiştir ve defterlerin yedekleri yoktur. İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterleri incelenerek defterlerde adı geçen kimselerin İzmir Yahudi Cemaatine mensup oldukları cemaat yetkilileri tarafından onaylanmıştır.¹² Sicil defterlerinin birinci bölümünde "*İşletme Adı ve Mevzu*" kısmı yer almaktadır. Defterlerin ikinci bölümünde "*Faaliyet Alanı*"; üçüncü bölümünde işletme sahibinin, ortaklarının ya da o işletmede imza yetkisi olan şahısların "*adı ve soyadı*" bölümü yer almaktadır. Defterlerin dördüncü bölümünde işletmelerin "*Ticaret Sicil Numarası*"; beşinci bölümünde işletmelerin ticaret "*Ticaret Sicil Tarihi*" yer alırken; altıncı bölümünde ise ticaret sicilinin yayınlandığı "*Gazetenin Adı*", yedinci bölümde "*Gazete İlan Tarihi*" yer almaktadır. Bu bölümde İzmir'in o dönem önde gelen yerel gazetelerinden olan "*Anadolu*" ve "*Yeni Asır*" göze çarpmaktadır. Sekizinci bölümde işletmenin "*Vasfı*" bölümü yer almaktadır.¹³ Defterlerin

¹¹ "Haydut Muhtekirler", *Anadolu*, 1 Aralık 1941.

¹² Bünyamin Hazan ve Samuel Azar ile 07.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

¹³ Bu kısımda işletmelerin hukuki şekli hakkında bilgi yer almaktadır. Bu bölümdeki işletmeler Münferit, Anonim, Limited, Komandit ve Kollektif olmak üzere gruplandırılmıştır. İşletmelerin

dokuzuncu bölümünde yer alan “Mahiyeti” kısmı, işletmelerin İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil birimine hangi işlem için başvurdukları hakkında bilgi vermektedir. Defterlerin son sütunda ise “Sermaye” bölümü yer alır ve bu bölümde işletmenin sermayesi hakkında bilgi verilmiştir.

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerinde, 1 Ocak 1941 ile 31 Aralık 1945 tarihleri arasında İzmirli Yahudiler tarafından kurulan/işletilen/yönetilen 305 işletmenin varlığı tespit edilmiştir. Defterlerde bazı işletmelerin ticaret sicil bölümüne farklı sebeplerle (beyanname, tadilat, temsil, fesih vb.) başvurmasından dolayı tekerrür eden isimlerin varlığı söz konusudur. Bunun yanında bazı İzmirli Yahudilerin isimleri farklı işletmelerde de görülmektedir, bunun sebebi bir şahsın ticari faaliyetlerinin çeşitliliği olabilir.

II. Dünya Savaşı yıllarında İzmirli Yahudilerin İzmir’de hangi iş kollarında faaliyet gösterdikleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nun, 19 Aralık 2012 tarih ve 28502 sayılı Resmî Gazete’de¹⁴ yayınlanan, “İşkolları Yönetmeliği”¹⁵ esas alınarak oluşturulan Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İzmir Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defterlerine Göre İzmirli Yahudilerin Ticari Faaliyet Alanları ve İşletmelerinin Türü (1941-1945)¹⁶

İşletme Türü	Faaliyet Alanı	Frekans	%
Gıda	Baharatçı	11	4
	Gıda	32	10
Genel Ticaret	Cam	4	1
	İmalatçı	6	2
	Kimya	4	1
	Genel Ticaret	57	19
	Tütün ve Alkol	4	1
	Züccaciye	10	3

hukuki şekilleri hakkında daha fazla bilgi için bakınız, İsmet Mucuk, *Modern İşletmecilik*, Der Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 60-66.

¹⁴ İşkolları Yönetmeliği, Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121219-8.htm> (30.09.2021).

¹⁵ ÇSGB İşkolları Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16855&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (30.09.2021).

¹⁶ İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Kayıtları.

Finans	Finans	9	3
	Komisyonculuk	14	5
	Sarraflık	7	2
	Sigortacılık	5	2
İnşaat	Hırdavat	10	3
	İnşaat	2	1
Tekstil	Manifaturacı	40	13
	Tekstil	90	30

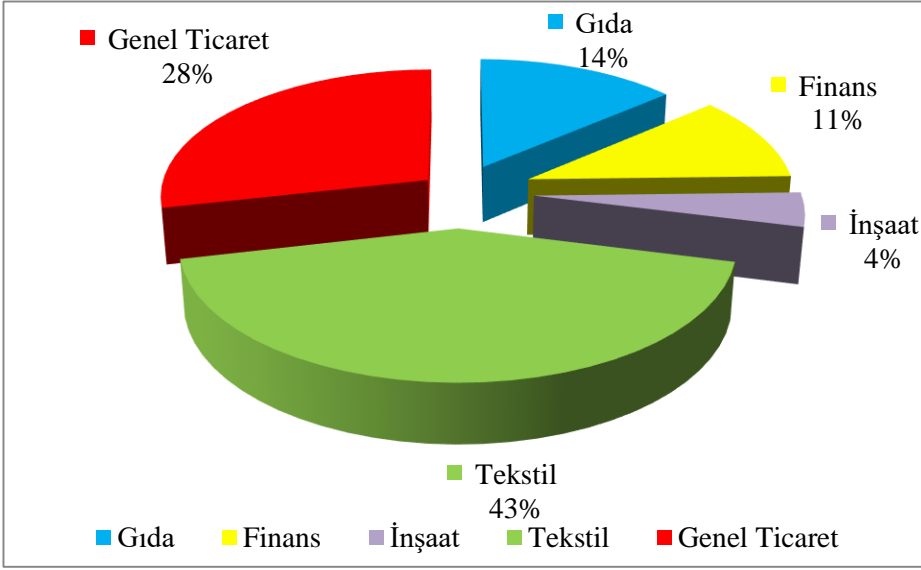
Tablo 1 incelendiğinde İzmirli Yahudilerin 1941-1945 yılları arasında en çok tekstil iş kolunda faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Tekstil olarak verilen ana başlığın alt başlıklarında, manifaturacılık, hazır giyim, şapka, kunduracı, kavaf, çorapçı, terzi, kürkçü kaşmirci... gibi birçok meslek grubu bulunmaktadır. İzmirli Yahudilerin tekstilden sonra en çok faaliyet gösterdikleri ikinci iş kolu genel ticarettir. Bu alanın alt başlıkları oldukça geniştir. Tütün, incir, pamuk, palamut, üzüm gibi ihracat kalemlerinin alım satımı; cam, şişe, çinko, demir, bakır gibi emtiaların alım satımı; makine imalatı, elektronik eşyaların alım satımı; kâğıt, bakkaliye, züccaciye, yağ, sabun... gibi birçok ürünün ticareti bu başlık altında değerlendirilmiştir. İzmirli Yahudilerin faaliyet gösterdikleri üçüncü iş kolu gıda sektörüdür. Gıda sektörünü, baharat ve aktariye; toprak mahsulleri, yağ sebze-meyve ticareti; kuru meyve ve kuruyemiş ticareti; şeker ve şekerleme ticareti; yağ, peynir, yumurta ticareti vb. ticari faaliyetler oluşturmaktadır. İzmirli Yahudilerin faaliyet gösterdikleri dördüncü iş kolu da finanstır. Bu iş kolunun faaliyetleri arasında sigortacılık, sarraflık, ödünç para verme (faizle para verme)¹⁷ ve komisyonculuk gibi faaliyetler yer almaktadır. Bu faaliyet alanlarından özellikle sarraflık üzerinde durmak gerekmektedir. O dönem, sarrafların bir bölümünün faizle para verme/murabahacılık faaliyetinde bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁸ İzmirli Yahudilerin iş kolları sıralamasında son sırayı inşaat sektörü almaktadır. Bu ticari faaliyet alanı hırdavatçılık,

¹⁷ İzmir'deki Yahudilerin sarraflık/tefecilik faaliyetlerinin tarihsel süreçteki yeri için bakınız, Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri Tarihsel Bakış*, Kudüs İbrani Üniversitesi, Jerusalem, 1982, s. 145.

¹⁸ Bünyamin Hazan, 07.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; İzmir Ticaret Odası Başkan Yardımcısı Jak Eskinazi ile 23.12.2014 tarihinde yapılan görüşme.

inşaat malzemeleri, kerestecilik... gibi inşaat ile alakalı meslekleri icra edenleri kapsamaktadır. Bu iş kolunun, İzmirli Yahudiler arasında rağbet görmediği söylenebilir.

İzmirli Yahudilerin, II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de varlık gösterdikleri işletme türlerinin yüzdeler dağılımı Şekil 1'de verilmiştir.

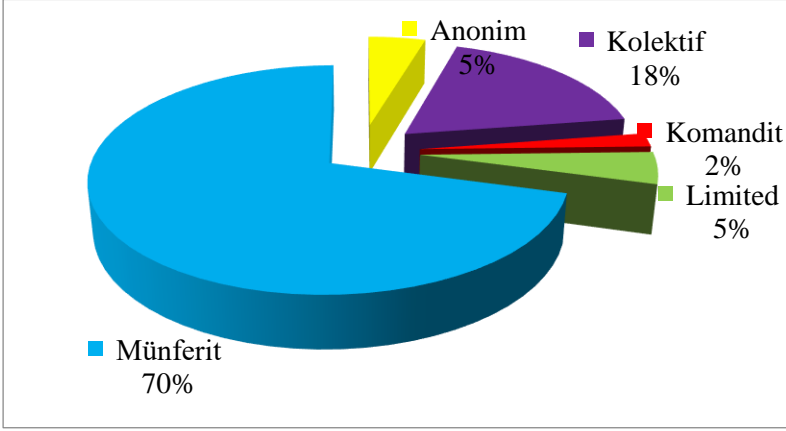
Şekil 1: İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerine Göre İzmirli Yahudilerin İşletme Türlerinin Yüzdeler Dağılımı (1941-1945)¹⁹

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerine göre İzmir'de ticaretle iştigal eden ve İzmir Ticaret Odası'na kayıtlı Yahudilerin yarısına yakını (%43) tekstil alanında faaliyet göstermektedir.

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerinde "Vasfı" bölümüyle gösterilen alanda, İzmir'de ticari faaliyetler yürüten işletmelerin hukuki yapıları hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu alanda; Münferit (tek kişi

¹⁹ İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Kayıtları.

işletmeleri)²⁰; Kolektif²¹; Limitet²²; Anonim²³ Komandit²⁴ gibi şirketlerin hukuki yapılarını belirten terimler yer almaktadır.

Şekil 2: 1941-1945 Yılları Arasında İzmirli Yahudiler Tarafından İzmir’de Kurulan İşletmelerin Hukuki Yapılarının Yüzdeleri Dağılımı²⁵

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerine göre İzmirli Yahudi işletmelerinin hukuki yapıları Şekil 2’de verilmiştir. 305 kayıtlı işletmenin 216’sı münfereit (tek kişi işletmeleri), 55’i kolektif, 14’ü limitet, 14’ü anonim ve

²⁰ Münfereit (tek kişi işletmeleri); işletme sahibi ve imza yetkisinin aynı kişide olduğu, şahıs kuruluşlarıdır. Bu yapıdaki işletmelerde, faaliyetlerle ilgili kararlar tek bir kişi tarafından alınır, uygulanır ve denetlenir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, *Türk Ticaret Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf> (30.09.2021). Ayrıca, Sema Yolaç, *İşletme*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, s. 100.

²¹ Kolektif şirketler, ticari işletmeyi bir ticari unvan altında işletmek amacıyla gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklardan hiçbirisinin sorumluluğu şirket alacaklarına karşı sınırlandırılmamış yapıdadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Gökhan Terzi, “Baskın Unsur Yönüyle Şirketlerin Sınıflandırılması”, *Gümrük Ticaret Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 14, 2018, ss. 32-43.

²² Limitet şirket; en az iki, en çok elli gerçek ya da tüzel kişi tarafından belirli bir ticaret unvan altında kurulan ve ortaklarının sorumluluğunun koydukları sermaye kadar olduğu, esas sermayesi belirli olan şirket türüdür. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Kürşad Nuri Turanboy, “Limited Şirket Ortak ve Yöneticilerinin Culpa in Contrahendo Sorumlulukları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1995, ss. 453-455.

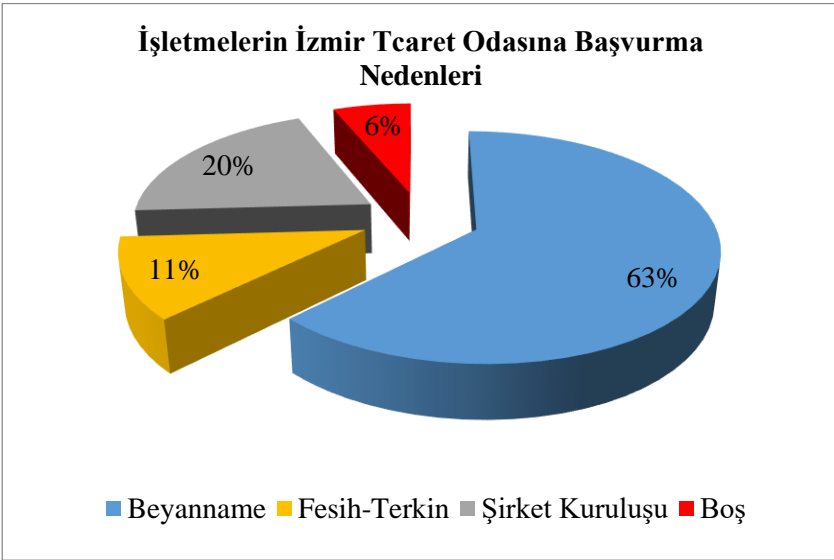
²³ Anonim şirket; en az beş kişi tarafından sermayesi paylara bölünmüş bir şekilde kurulan ve ortakların şirket borçlarından dolayı sadece koydukları sermaye kadar sorumlu olduğu ama alacaklarına karşı tüm varlığı ile sorumlu olduğu şirket türüdür. Ayrıntılı bilgi için bakınız Anonim şirket, https://ticaret.gov.tr/data/5d3e935313b87607d8feeffc/rehber_Tr.pdf (30.09.2021).

²⁴ Komandit şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek için kurulan, şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirket türüdür. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Salim Şengel, “Şirketler ve Şirketler Muhasebesi”, *Şirketler Muhasebesi*, (Ed. Necdet Sağlam), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2019, s. 9.

²⁵ İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Kayıtları.

6'sı da komandit şirket türünde kurulmuş işletmelerdir. Bu verilere göre İzmirli Yahudilerin işletmelerini genellikle münferiden kurmuş oldukları görülmektedir.

İzmir'deki Yahudi işletmelerin İzmir Ticaret Odası'na başvurma nedenleri genellikle bürokratik işlemler için olmuştur. İzmir Ticaret Odası'nda İzmirli Yahudilerin gerçekleştirdiği işlemlerin büyük bir çoğunluğunu beyanname, tadilat, heyet toplantısı, sirküler, mukavele, temsil, fesih ve kuruluş gibi bürokratik işlemler oluşturur.

Şekil 3: 1941-1945 Yılları Arası İzmirli Yahudilerin, İzmir Ticaret Odasına Başvuru Nedenlerinin Yüzdeleri Dağılımı²⁶

Şekil 3 incelendiğinde 1941-1945 yılları arası İzmir Ticaret Odasına başvuran 305 İzmirli Yahudi mükellefin 191'inin (%63), Ticaret Odası'na bilgi verme ya da işletmelerindeki bazı hukuki değişimleri bildirme amaçlı başvurduğu görülmektedir. Savaş yılları olmasına karşın 60 şirket (%20) kuruluşunu bildirmek için İzmir Ticaret Odası'na başvurmuştur. Belirtilen dönemde 35 şirket (%11) kendini feshetmiştir. Defterlerde kendini fesheden ya da kapanan bu şirketlerle ilgili fesih, terkin, tasfiye gibi ibareler kullanılmıştır. O dönem İzmir'de kapanan bu şirketlerle ilgili ilginç bir durum göze çarpmaktadır. Fesholan ya da kapanan şirketlerden sadece 4 tanesi 1941

²⁶ İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Kayıtları.

yılı içinde kapanmış veya fesholmuşken; geri kalan 31 işletme 1942 yılından sonra kapanmış veya fesholmuştur. Ticaret Sicil Defterlerinde tespit edilen ve fesholmuş Yahudi işletmelerin oranı yaklaşık %10 civarındadır. Varlık Vergisi uygulanan ve İzmir Ticaret Odası'na kayıtlı İzmirli Yahudilere ait bazı işletmelerin feshedildiği görülmüştür.²⁷

2. İzmir Musevi Cemaati Vakfı Arşiv (İMCVA) Kayıtlarına Göre II. Dünya Savaşı'nda İzmir Yahudileri

İzmir Musevi Cemaati Vakfı'na (İMCV) ait üç önemli arşiv kaydı bulunmaktadır. Bunlar, Hahambaşılık tarafından doğum kayıtlarının tutulduğu doğum kayıt defteri; ölümlerin kayıt altına alındığı mezarlık (Kabarim) defterleri ve evlenen İzmirli Yahudilerin evlilik bilgilerinin kayıt altına alındığı evlilik defteridir. Bu bölümdeki araştırma, İzmir Musevi Cemaati Vakfı başkanı Samuel Azar ve vakıf saymanı Bünyamin Hazan'dan alınan izin ile İzmir Yahudi Cemaati Vakfı arşivinde gerçekleştirilmiştir

İzmir Musevi Cemaati arşivcilik konusunda ehil ve intizamlıdır. Örneğin, incelenen Hahambaşılık Evlilik Defteri, 1800'lü yılların son çeyreğinden başlayıp günümüze kadar gelmektedir. Yaklaşık yüz elli yıla yakın bir sürenin geçmişe dönük evlilik kayıtlarını bu defterde bulmak mümkündür. Ayrıca bu defter, ayrıntılı bir soy kütüğü (soyağacı) verisi özelliği de taşımaktadır. Bir diğer defter olan mezarlık defterleri de evlilik defterleri gibi düzenli bir şekilde tutulmuş, ihtiyaç duyulan tüm bilgiler bu defterlerin ilgili bölümlerine yazılmıştır.²⁸ İzmirli Yahudilerin günümüzdeki

²⁷ Salamon Levi, Moiz Sidi, Davit Şaul'a 10.000 TL; Muiz Malki'ye 20.000 TL; Hayim Levi, Avram Abuvaf, İsak Abuvaf 25.000TL; Davit Rotidi 30.000 TL; Sebatay Barki ve Bünyamin Amado 35.000 TL; İsak M. Franko, Muiz dö Siyaves'e 50.000 TL; Muiz ve İlya Şen 100.000 TL Varlık Vergisi tarh edilen bu mükelleflerin işletmelerini feshettiği belirlenmiştir. *Anadolu*, 17 Aralık 1942. Ayrıca o dönem döviz ve altın kurları için bakınız, *T.C. Merkez Bankası 1944 Onüçüncü Hesap Yılı İdare Meclisi ve Denetçiler Raporu*, Ankara, 1944.

²⁸ İzmir'de Yahudilere ait bilinen 4 mezarlık bulunmaktadır. Bunlar; Bahri Baba (Maşatlık), Gürçeşme (Kançeşme), Bornova ve Altındağ mezarlıklarıdır. 1934 yılında defin işlemlerine açılan Altındağ Mezarlığı bu çalışmanın yürütüldüğü mezarlıktır. İzmir'deki Yahudi mezarlıkları hakkında daha fazla bilgi için bakınız, Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1995, ss. 53-55.

defin işlemleri ve mezarlıkların bakımı, İzmir Musevi Kabristanı Derneği (Hevra Kadoşa Şel Kabarim)²⁹ tarafından yürütülmektedir.

2.a. İzmir Musevi Cemaati Vakfı Hahambaşılık Doğum Defteri ve Analizi (1939-1945)

İzmir'de dünyaya gelen ya da İzmir Yahudi Cemaatine mensup olup da başka bir yerde doğan tüm çocuklar İzmir Hahambaşılık doğum defterine kaydolmaktadır. İzmir Yahudi Cemaati, II. Dünya Savaşı yılları öncesinde, sırasında ve sonrasında ortaya çıkan birçok sosyal olaydan (savaş, toplumsal olaylar, göç...) etkilenmiştir. Bu olaylar, İzmir Yahudi Cemaatinin doğum oranlarını etkilemiştir. Hahambaşılık doğum defterlerinden derlenen Tablo 2'de II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir Yahudi Cemaatinde gerçekleşen doğumların değişimi görülebilir.

Tablo 2: Hahambaşılık Doğum Defterlerine Göre İzmir Yahudi Cemaatinde Gerçekleşen Doğumların II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Değişimi³⁰

Yıl	Doğum Sayısı
1939	155
1940	179
1941	159
1942	174
1943	138
1944	172
1945	206

²⁹ Siren Bora, *Bir Semt Bir Bina: Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2015, ss. 75-116. Ayrıca bakınız, Siren Bora, "İzmir Bornova Yahudi Mezarlığı", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 2015, 39-83.

³⁰ İMCVA, Hahambaşılık Doğum Defteri.

İzmir Yahudi Cemaati, Osmanlı'dan Cumhuriyete günlük hayatta daha çok içe kapalı bir sosyal yaşamı benimseyip İzmir'in belirli bölgelerinde yaşamayı seçmişlerdir.³¹ Öyle ki Osmanlı döneminde Hahambaşı Mahallesi, Yeni Mahalle, İkiçeşmelik, Tilkilik, Mezarlıkbaşı, Namazgâh; Cumhuriyet döneminde Karataş ve Alsancak (günümüzde) gibi yerler İzmirli Yahudilerin bir arada yaşadıkları mahalle ve semtler arasındadır.³² II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'deki Yahudi nüfusu yaklaşık on beş bin kişidir.³³ Tablo 2 incelendiğinde savaş yıllarında toplamda 1183 doğumun gerçekleştiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı süresince değişiklik arz eden doğum sayılarının yıllık ortalaması 169'dur. Bu veriler, savaş yıllarında İzmir'de Yahudi nüfus artış hızının yıllık %1,12 olduğunu göstermektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarında genç erkek nüfusun askere alınmasına bağlı olarak Türkiye'deki doğum oranının genel olarak azaldığı görülmüştür.³⁴ Aynı dönemde İzmir Yahudi Cemaatinde doğum oranları dalgalı bir seyir izlemiştir. Bunda o dönem yürürlüğe konan bazı uygulamaların rol oynadığını söylenebilir. Örneğin Nisan 1941 tarihinden itibaren 20-45 yaş arası azınlık erkeklerinin ihtiyat (yedek) olarak askere alınması, 1941 yılındaki doğum oranlarının düşmesiyle ilişkilendirilebilir. Yine takip eden dönemde yürürlüğe giren Varlık Vergisi (11 Kasım 1942) uygulaması da 1943 yılındaki doğum sayısının düşüşündeki muhtemel nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

İzmir Yahudi Cemaatinin nüfusu savaş sonrası dönemde önce artmış, daha sonra yaşanan göçlerle çarpıcı bir şekilde azalmıştır. 1948-49 yıllarındaki göç dalgasından sonra İzmir'deki Yahudilerin büyük bir bölümü İsrail'e göç etmiştir. Öyle ki 1955 yılında İzmir'deki Yahudi nüfusu 5.383'e düşmüştür.³⁵ Bu veriler, gerçekleşen göç hareketiyle (resmî rakamlara göre) yaklaşık on bin İzmirli Yahudinin İsrail'e göç ettiğini ortaya koymaktadır. Takip eden yıllara

³¹ İzmir Yahudi Cemaatinin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki toplumsal yapısı için bakınız, Dina Danon, *The Jews of Ottoman İzmir A Modern History*, Stanford University Press, Stanford-California, 2020.

³² Erkan Serçe, "İzmir'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması ve İzmir Mahalleri", *Kebikeç*, Sayı: 7-8, 1999, ss. 155-170.

³³ Henri Nahum, *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 240. Ayrıca bakınız, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1949. *1959 İstatistik Yıllığı*, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1961.

³⁴ Rüya Kasarcı, "Türkiye'de Nüfus Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, 1996, ss. 248-253.

³⁵ İMCVA Nüfus Defteri, 1955 yılı nüfus verileri.

bakıldığında İzmir Yahudi nüfusu; 1965 yılında 4067, 1977 yılında 2061, 1996 yılında 2000 kişiye gerilemiştir.³⁶ 2016 yılında İzmir Yahudilerinin nüfusu 1450 dolaylarındayken 2021'de bu sayı 1200 civarındadır.³⁷ 2002-2012 yılları arasında İzmir'de 80 doğum, 400 ölüm vakası meydana gelmiştir.³⁸ Bu durum cemaatin demografik akıbeti hakkında mevcut gerçeği gözler önüne seren önemli bir detaydır. Bir başka çarpıcı detay ise İzmir Yahudi Cemaati Vakfı'nın yaptırdığı bir araştırmada gizlidir. Bu araştırmaya göre İzmir Yahudi Cemaatindeki mevcut demografik yapının hâlihazırdaki şekliyle devamı hâlinde 30 yıl sonra İzmir'de yaşayan Yahudi sayısının 500 kişi dolaylarında olacağı öngörülmüştür.³⁹ Bu bilgiler, yüzyıllardır İzmir tarihinin önemli bir parçası olan İzmirli Yahudilerin, İzmir'in sosyal dokusunda yok olmak üzere olan küçük bir azınlık hâlini aldığını göstermektedir.

2.b. İzmir Musevi Cemaati Vakfı Mezarlık Defteri ve Analizi (1939-1945)

1934 yılında definlerin başladığı Altındağ Musevi Kabristanı, günümüzde de İzmirli Yahudilerin defnedildiği mezarlıktır. Bu mezarlık, 1642 yılında Hahambaşı Yosef Eskapa tarafından kurulan ve günümüzde İMCV'ye bağlı Kutsal Mezarlık Kurumu (Hevra Kaduşa şel Kabarim, günümüzdeki adıyla İzmir Musevi Kabristanı Derneği) tarafından idare edilmektedir. Altındağ Musevi Kabristanı'nda yapılan araştırmalar neticesinde II. Dünya Savaşı yıllarında bu kabristana defnedilen İzmirli Yahudilerin sayısı tespit edilmiştir.

Tablo 3: Hahambaşılık Mezarlık Defterlerine Göre İzmir Yahudi Cemaatinde Gerçekleşen Vefatların II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Değişimi⁴⁰

YIL	ÖLÜM SAYISI
1939	343

³⁶ Hale Okçay, "İzmir Sefarad Musevileri: Azınlık Kimliğinin Sosyolojik Değerlendirmesi", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Ed. Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 383.

³⁷ İMCVA Nüfus Defteri, 2021 yılı nüfus verileri.

³⁸ İMCVA Hahambaşılık Doğum Defteri.

³⁹ Bünyamin Hazan ile 07.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁰ İMCVA Hahambaşılık Mezarlık Defteri.

1940	342
1941	252
1942	326
1943	278
1944	238
1945	240

Tablo 3 incelendiğinde savaş yılları süresince en fazla vefatın 1939 yılında; en az vefatın ise 1944 yılında gerçekleştiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarını kapsayan yedi yıllık sürede İzmir’de toplam 2019 ölüm vakası gerçekleşmiştir. Bu sayı, II. Dünya Savaşı yılları süresince İzmir Yahudi Cemaatinde yıllık ortalama 288 ölümün gerçekleştiğini göstermektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir Yahudi Cemaatinin nüfusunun 15 bin dolaylarında olduğu bilgisinden hareketle İzmir Yahudi Cemaatinde yıllık ölüm oranının %1.92 olduğunu görülmektedir. Bu oran, o dönem için oldukça yüksektir çünkü II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir Yahudi Cemaatinde ölüm oranı, doğum oranının (%1,12) yaklaşık iki katı kadardır. İzmir Yahudi Cemaatinde günümüzde de benzer bir durum söz konusudur; ölüm oranları, doğum oranlarından çok daha yüksek bir seyir izlemektedir.

2.c. İzmir Musevi Cemaati Vakfı Hahambaşılık Evlilik Defteri ve Analizi (1939-1945)

Hahambaşılık Evlilik Defterleri, evliliklerin kayıt altına alındığı bir arşiv olmanın yanında çeşitli kişisel bilgileri muhteva eden sosyolojik bir veri tabanı niteliği de taşımaktadır. Bu defterlerde; gelinin ve damadın isimleri, medeni hâlleri (bekâr ya da dul), damadın mesleği, gelin ile damadın anne ve baba adları, drahoma⁴¹ miktarı... gibi bilgiler yer alır. Evlilik defterindeki bilgilerin bir kısmı Ladino (Yahudi İspanyolcası) lisanıyla yazılırken bir kısmı da Türkçe yazılmıştır. Araştırma esnasında İzmir Yahudi Cemaati yetkililerinden yardım alınarak Ladino lisanıyla yazılmış veriler Türkçeye çevirtilmiştir.

⁴¹ Musevilerde gelinin damada verdiği para veya mal. <https://www.sozluk.gov.tr> (30.09.2021).

Hahambaşılık Evlilik Defterleri incelemesinde hem 1939-1945 yılları arası evlilik sayıları ele alınmış hem de evlilik defterlerinde geçen meslekler derlenmiştir. Böylece 1939-1945 yılları arası evlenen İzmir Yahudi Cemaatine mensup erkeklerin hangi meslekleri icra ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4: Hahambaşılık Evlilik Defterlerine Göre İzmir Yahudi Cemaatinde Gerçekleşen Evliliklerin II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Değişimi⁴²

YIL	EVLİLİK SAYISI
1939	140
1940	155
1941	95
1942	67
1943	111
1944	180
1945	120

II. Dünya Savaşı yıllarında yürürlüğe konulan uygulamaların İzmirli Yahudilerin sosyal hayatını doğrudan etkilediği söylenebilir. 1941 yılında uygulamaya konulan “Yirmi Kur’a İhtiyat” ve 1942 yılında yürürlüğe konulan “Varlık Vergisi” uygulamasının evlilik sayılarındaki düşüşte önemli bir rol oynadığı Tablo 4’de görülmektedir. Ayrıca bu dönemdeki evlilik sayılarının düşüşünde Yahudi geleneklerinde önemli bir âdet olan drahomanın da önemli bir payı olduğu düşünülebilir. Müslümanların olduğu gibi İzmirli Yahudilerin de ekonomik darboğaz yaşadığı bu dönemde birçok İzmirli Yahudi baba, kızları için drahoma vermekte zorlanmış, bu sebepten dolayı birçok evlilik gerçekleşmemiştir. Bu savı, görüşme yaptığımız 80 yaş üstü muhataplarımız da desteklemektedir.⁴³

II. Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) İzmir Yahudileri arasında ortalama 124 evlilik gerçekleşmiştir. 1941 ve 1942 yılları arasındaki rakamlar

⁴² İMCVA, Hahambaşılık Evlilik Defteri.

⁴³ Hayim Alaluf ile 05.11.2015 tarihinde yapılan görüşme; Sara Pardo ile 09.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Roza Bencuya ile 13.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Violet İsrail ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

bu ortalamanın oldukça aşağısındadır. 1943 yılından sonra evlilik sayılarında net bir yükseliş göze çarpmaktadır. 1944 yılında ise bu sayı daha yüksek rakamlara çıkmıştır. Savaş sonrası veriler, savaş öncesinden daha yüksektir. 1946-1949 yılları arası evlilik sayılarının yıllık ortalaması 176'ya kadar ulaşmıştır. 1948 yılında gerçekleşen 251 evlilik ile en yüksek sayıya ulaşılmıştır. Bilindiği gibi 1948 yılı, Türkiye'de yaşayan Yahudilerin İsrail'e toplu göçe hazırlandığı ve göç ettiği yıldır. 1948 yılında Avrupa'dan ve diğer bölgelerden İsrail'e göç etmek isteyen çeşitli milletlerden birçok Yahudi, İzmir'i transit bir geçiş merkezi olarak kullanmış ve göç için belirli bir süre İzmir'de ikamet etmiştir.⁴⁴ Bu nedenle 1948 yılında İzmir Yahudi Cemaati mensupları dışında İzmir'de gerçekleşen birçok evlilik, doğum ve ölüm hahambaşılık defterlerine işlenmiştir.⁴⁵ 1948 yılındaki evlilik sayısının yüksek olmasıyla ilgili bir başka iddia ise göç öncesi Yahudi bekâr genç kızların, bekâr erkeklerle ivedi bir şekilde evlendirilmesi meselesidir. Göç esnasında gerçekleşebilecek olası kötü senaryolara karşı çocuklarını korumak ve göç esnası ve sonrasında bir başlarına kalmalarını önlemek için birçok Yahudi genç, aileleri tarafından, göç öncesi evlendirilmiştir.⁴⁶

2.d. İzmir Musevi Cemaati Vakfı Hahambaşılık Evlilik Defterine Göre İzmir Yahudi Cemaatinin Meslek Analizi (1939-1945)

Hahambaşılık evlilik defterlerinin içinde meslek bilgilerinin de olduğu kayıtları Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır.⁴⁷ Hahambaşılık evlilik defterlerinde bulunan meslek bölümü, II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir Yahudi Cemaatine mensup erkeklerin mesleki yönü hakkında araştırmacıları birinci elden bilgilendirmektedir. Hahambaşı evlilik defterlerinde II. Dünya Savaşı yıllarını kapsayan süreçte gerçekleşen 868 evlilik incelenmiş ve bu evliliklerdeki erkeklerin hangi meslekleri icra ettikleri kayıt altına alınmıştır. Bu defterdeki verilere binaen İzmir Yahudi Cemaatine bağlı erkeklerin 110 farklı meslek gurubunda faaliyet gösterdikleri

⁴⁴ Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 233-242.

⁴⁵ Bünyamin Hazan ile 07.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁶ Bali, a.g.e., s. 235. Sara Pardo ile 09.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Davit İsrail ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁷ Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde İzmir Yahudilerinin icra ettiği meslekler için bakınız, Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 1995, ss. 119-123. Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler Tarihi, Siyasi Tetkik*, Tan Matbaası, İstanbul, 1947, ss. 102-120.

saptanmıştır. Bahsi geçen dönemde İzmir Yahudi Cemaati nüfusunun yaklaşık 15 bin dolayında olduğu göz önüne alındığında ve bu nüfusun yarısına yakını kadınların teşkil ettiği var sayıldığında İzmir Yahudi Cemaatine bağlı erkeklerin İzmir'in çalışma hayatının hemen hemen her sektöründe varlık gösterdikleri görülebilir.

Hahambaşılık evlilik defterlerinden derlenen verilere göre 1939-1945 yılları arası İzmir Yahudi Cemaatine mensup erkeklerin en fazla icra ettiği mesleğin "*Seyyar Satıcılık*" olduğu görülmektedir. Bu mesleği bahsi geçen yıllar arasında 116 İzmirli Yahudi icra etmiştir. Bu rakam, o dönem evlenen İzmirli Yahudilerin %13,3'üne tekabül etmektedir. Bu mesleğin hiçbir ticari kaydı bulunmadığı gibi sosyal güvencesi ya da herhangi bir hukuki statüsü de bulunmamaktadır. Bu meslek tamamen insan emeği ve gücüyle yapılan bir iş olduğundan genellikle Yahudi cemaatinin düşük ekonomik gelire sahip üyeleri tarafından icra edilmiştir.

II. Dünya Savaşı yıllarında evlenen İzmirli Yahudiler arasında en fazla icra edilen ikinci meslek ise "*Çıracak-Kalfa-Eleman*" olarak gruplandırılan, yardımcı eleman grubudur. Bu mesleği icra eden İzmirli Yahudilerin sayısı 90'dır. Bu rakam, o dönem evlenen İzmir Yahudilerin %10,3'üne tekabül etmektedir. Bu mesleği icra eden kimseler, daha çok vasıfsız eleman olarak adlandırılır; uzmanlık alanlarına ve istidatlarına göre çeşitli işletmelerde veya dükkânlarda yardımcı personel olarak istihdam edilmişlerdir.

Hahambaşılık evlilik defterlerine göre bahsi geçen dönemde İzmirli Yahudiler tarafından icra edilen üçüncü meslek terzilikdir. Terziliği, bahsi geçen yıllarda meslek olarak benimseyen İzmirli Yahudi sayısı 72'dir. Bu sayı, o dönem evlenen İzmirli Yahudilerin %8,3'üne tekabül etmektedir. O dönemin tanıklarıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, terzilik mesleğini icra eden kimselerin ekonomik olarak karma gelir grubuna sahip oldukları ifade edilmiştir. Evlerde veya küçük dükkânlarda kendi imkânlarıyla çalışan ve düşük gelir grubuna sahip cemaat mensupları var olduğu gibi; kişiye özel dikim yapıp bir modaevi havasında hizmet veren Yahudi terzilerin de var olduğunu saptanmıştır.⁴⁸

Hahambaşılık evlilik defterine göre o dönem icra edilen dördüncü meslek ise tüccarlıktır. Bu meslekle iştilal cemaat mensubu sayısı 62'dir. Bu

⁴⁸ Violet İsrail ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Hayim Alaluf ile 05.11.2015 tarihinde yapılan görüşme. Terzi Jülye Doğanöz İzmir'de o dönemin tanınmış terzilerindendir ve kendisine Varlık Vergisi tarh edilmiştir.

sayı, o dönem evlenen İzmirli Yahudilerin %7,1'ine tekabül etmektedir. Tüccarlığı, herhangi bir alanda gerçekleştirilen yüksek ölçekli ticari faaliyet olarak tanımlayabiliriz. Bu mesleği icra eden kimseler genellikle varlıklı kişilerdir ve ticari faaliyetleri o dönemin şartlarına göre büyük ölçeklidir. Bu grubun içinde dâhili ticaretle meşgul olan kimseler olduğu gibi ithalat ve ihracatla meşgul olanlar da vardır. Dönemin basını tarafından karaborsacılık, ihtikâr gibi olaylarla suçlanan kimseler genellikle bu gruba mensup zengin kimselerdir. Bu gruba dâhil kimseler, Yahudi cemaati içinde gelir bakımından en üst seviyeye mensup kişileri oluşturur.

İzmir Yahudi Cemaatine mensup erkekler tarafından en çok icra edilen beşinci meslek ise manufakturacılıktır (tuhafiyecilik). Bu meslek İzmir'de İzmirli Yahudilerle özdeşleşen bir meslek grubu olmuştur. İhtikâr ve karaborsacılık gibi olaylarla adı en fazla anılan mesleklerden biri de manufakturacılıktır. Evlilik defterine göre bahsi geçen dönemde bu işi kendine meslek edinmiş İzmirli Yahudi sayısı 57'dir. Bu sayı, o dönem evlenen İzmirli Yahudilerin %6,5'ine tekabül etmektedir. Manufakturacılığı meslek olarak benimsemiş İzmirli Yahudiler genellikle orta ve üst gelir grubuna sahip kimselerdir.

Hahambaşılık evlilik defterine göre bahsi geçen yıllarda en fazla icra edilen altıncı meslek işçiliktir. Evlilik defterine göre işçiliği kendine meslek edinmiş İzmirli Yahudilerin sayısı 53'tür. Bu sayı, o dönem evlenen İzmir Yahudilerinin %6,1'ine tekabül etmektedir. Seyyar satıcılık, çırak/kalfa/eleman ve işçilik gibi gelir seviyesi düşük bu üç meslek grubu ele alındığında bahsi geçen dönemde evlenen İzmirli Yahudilerin dörtte birinden fazlasının (%26,6) daha çok vasıfsız denilebilecek, güvencesiz meslekleri icra ettikleri ve alt gelir seviyesine mensup olduklarını görülmektedir.

Aynı kaynağa göre İzmir Yahudi Cemaatinde en fazla icra edilen meslekler sıralamasında yedinci sırada "*Kunduracılık-Ayakkabı Üreticisi-Kavaף*" olarak adlandırılan meslek grubu gelmektedir. Evlilik defterlerine göre bu mesleği icra edenlerin sayısı 52'dir. Bu sayı, o dönem evlenen İzmirli Yahudilerin yaklaşık %6'sına tekabül etmektedir.

Hahambaşılık evlilik defterlerine göre II. Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşen 868 evlilikten 502'si yukarıda değinilen yedi meslekte toplanmıştır. Diğer bir deyişle 1939-1945 yılları arası evlenen Yahudilerin %57,8'i bu yedi mesleği icra eden kimselerdir. En fazla icra edilen bu yedi meslek grubu (502) içinde seyyar satıcı, eleman-kalfa-çırak, işçi gibi alt gelir

grubuna dâhil meslekleri icra edenlerin sayısı 259'dur. Bu da en fazla icra edilen meslek gruplarının %51,5'ine tekabül etmektedir. Özetle II. Dünya Savaşı yıllarında İzmirli Yahudiler tarafından en fazla icra edilen mesleklerin yarısından fazlası düşük gelir seviyesine sahip mesleklerdir.

Düşük gelir grubuna sahip mesleklerle; işsiz, kalaycı, tenekeci, hamal, kapıcı, hizmetçi, eski elbiseci, boyacı, bahçıvan, hurdacı ve hademe gibi meslek gruplarını icra eden 61 kişi dâhil edildiğinde düşük gelir seviyesine sahip İzmirli Yahudilerin sayısı toplamda 320 olmaktadır. Bu sayı bahsi geçen dönemde evlenen (868) İzmirli Yahudilerin %36,8'ine tekabül etmektedir. Tüccar, manifaturacı, sarraf, mühendis, borsacı, fabrikatör, mümessil, gümrükçü ve doktor gibi yüksek gelir seviyesine sahip İzmirli Yahudilerin sayısı 141'dir. Bu sayı, bahsi geçen dönemde evlenen İzmirli Yahudilerin %16,2'sine tekabül etmektedir. Kısacası, İzmir'de II. Dünya Savaşı yıllarında düşük gelir seviyesine sahip İzmirli Yahudilerin sayısı, gelir seviyesi yüksek Yahudilerin sayısının iki katından daha fazladır. Bu durum, 1948-49 yıllarındaki büyük göç hareketinin temel motivasyonlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı yıllarını yaşamış İzmirli Yahudilere göre savaşın bitimine müteakip başlayan göç hareketlerinin en büyük nedenlerinden biri İsrail'in kurulması; diğeri ise İzmir Yahudileri arasındaki işsizlik, dar gelirlilik ve İzmirli Yahudilerin daha müreffeh bir hayat kurma isteğidir. Gerçekleştirilen görüşmelerde muhatapların genel yargısı, o dönem genellikle işsiz ve dar gelirli ailelerin İzmir'den göç ettiği; varlıklı ailelerin ise İzmir'de kaldığı yönündedir.⁴⁹ Mesleklerden yola çıkarak ulaşılan bu saptama, aslında İzmir Yahudi Cemaatinin sosyoekonomik durumunu gösteren önemli bir kesittir. Bu sosyoekonomik durum daha sonra sosyolojik bir olgu olan göç hareketlerini tetikleyen unsurlardan birine dönüşmüştür.

Tablo 4: Hahambaşılık Evlilik Defterine Göre 1939-1945 Yılları Arası Evlenen İzmirli Yahudilerin İş Kolları Listesi⁵⁰

⁴⁹ Violet İsrail ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Hayim Alaluf ile 05.11.2015 tarihinde yapılan görüşme; İzmir Ticaret Odası Başkan Yardımcısı Jak Eskinazi ile 23.12.2014 tarihinde yapılan görüşme; Sara Pardo ile 09.01.2015 tarihinde yapılan görüşme; Bünyamin Hazan ile 07.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

⁵⁰ İMCVA Hahambaşılık Evlilik Defteri.

İŞ KOLLARI LİSTESİ ⁵¹	SEKTÖR	FREKANS	%
Ağaç ve Kâğıt	Ağaç ve Kâğıt İşleri	14	1,6
	Kâğıt		
	Mobilyacılık		
Avcılık, Balıkçılık, Tarım ve Ormanlık	Balıkçılık	8	0,92
	Denizcilik		
	Tarım		
Banka, Finans ve Sigorta	Finans	39	4,49
	Sigortacılık		
Basın, Yayın ve Gazetecilik	Basın - Yayın	11	1,26
	Gazetecilik		
Dokuma, Hazır Giyim ve Deri	Tekstil	264	30,41
Genel İşler	Din İşleri	185	21,31
	Genel İşler		
Gıda Sanayi	Alkol ve Tütün Mamulleri	61	7,02
	Gıda		
İnşaat	İnşaat	29	3,34
Kamu	Kamu	1	0,11
Metal	Altın & Mücevherat	31	3,57
	Maden		
Sağlık	Sağlık	5	0,57
Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar	Eğitim	200	23
	Gayrimenkul		
	Güzellik		
	Metal		
	Şişe & Cam		
	Ticaret		
Üretim			
Diğer	İşsiz	20	2,3

Tablo 4 incelendiğinde İzmirli Yahudilerin en fazla faaliyet gösterdikleri iş kolunun %30,41 ile “*Dokuma, Hazır Giyim ve Deri*” olduğu görülmektedir. Bu iş koluna, Manifaturacılık, tuhafiye, terzilik, konfeksiyon (hazır giyim), kavafiye, kunduracılık ve diğer deri türevi meslekler dâhildir. İkinci sıradaki iş kolu ise %23 ile “*Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar*”

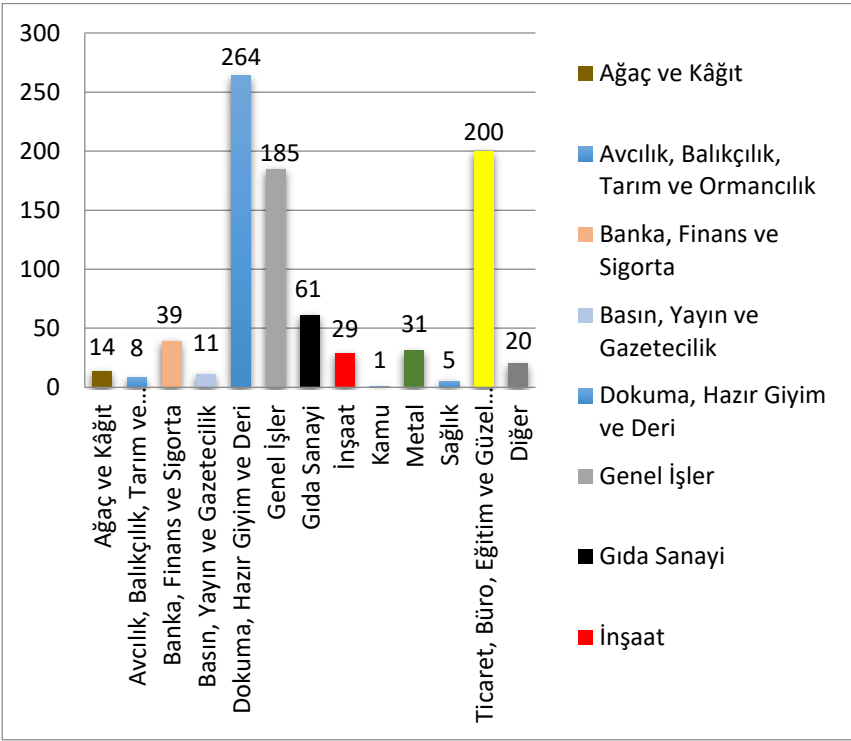
51

“İşkolları

Yönetmeliği”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16855&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (30.09.2021).

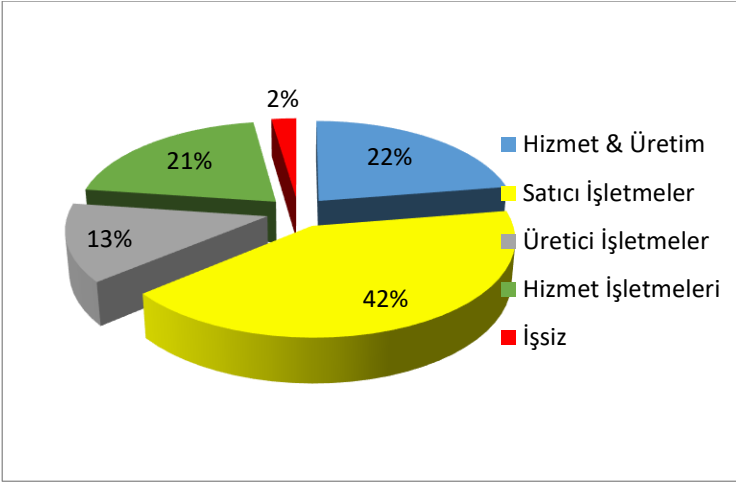
olduğu görülmektedir. Bu iş kolunun yüksek çıkmasının nedeni, ticaretin İzmir Yahudi Cemaati içinde çok benimsenen mesleklerden biri olmasıdır. En fazla faaliyet gösterilen üçüncü iş kolu ise %21,31 ile "Genel İşler" dir. Bu iş kolunun altında; sobacı, parçacı, çuvalcı, hizmetçi, tamirci, bahçıvan, tezgâhtar, işçi, şoför, din görevlisi, seyyar satıcı, eleman/çırak/kalfa... gibi meslekler bulunmaktadır. 1939-1945 yılları arası evlenen İzmirli Yahudilerin %74,72'si bu üç iş kolunda varlık göstermişlerdir.

Şekil 4: 1939-1945 Yılları Arası Evlenen İzmirli Yahudilerin Faaliyet Gösterdikleri İş Kollarına Göre Sayıları⁵²

Hahambaşılık evlilik defterine göre 1939-1945 yılları arası evlenen İzmirli erkek Yahudiler tarafından icra edilen mesleklerin faaliyet alanlarının yüzdelik dağılımı aşağıda verilen şekilde gösterilmiştir.

⁵² İMCVA Hahambaşılık Evlilik Defteri.

Şekil 5: Faaliyet Alanlarına Göre İşletmelerin Yüzdeleri Dağılımı (1939-1945)⁵³

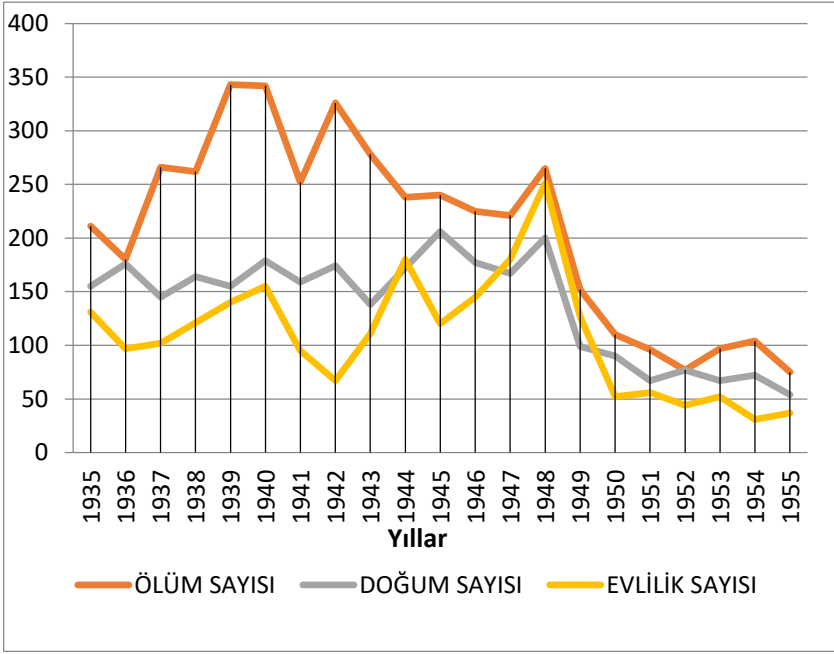
Şekil 5'e göre 1939-1945 yılları arası evlenen İzmirli Yahudilerin %42'si satıcı işletmelerde faaliyet göstermiştir. Bu bilgi, İzmir'deki Yahudilerin daha çok ticaretle alakalı/ilişkili meslek alanlarında faaliyet gösterdiklerini bir kez daha teyit etmektedir. Şekil 5'e göre belirtilen zamanlarda evlenen İzmirli Yahudilerin en fazla faaliyet gösterdiği ikinci işletme türü, Hizmet İşletmeleri olmuştur; bunu sırasıyla Üretici İşletmeler ve Hizmet&Üretici İşletmeler takip etmiştir.

2.e. Hahambaşılık Doğum, Evlilik ve Ölüm Defterlerine Genel Bakış

İzmir Yahudi Cemaati Vakfı, Hahambaşılık Doğum, Evlilik ve Ölüm defterlerine genel olarak bakıldığında toplumsal olayların yansımalarını bu kayıtlarda görebilmek mümkündür. Önemli toplumsal olayların gerçekleştiği yıllarda belirli bir ortalama devam eden doğum, evlilik ve ölüm sayılarında yaşanan olaylara müteakip artışların ya da azalışların meydana geldiği müşahade edilmiştir. *Yirmi Kur'a İhtiyatlar* olayının evlilik ve doğum oranlarını; *Varlık Vergisi*'nin doğum, evlilik ve ölüm olaylarını; II. Dünya Savaşı'nın ölüm ve göç olaylarını, İsrail'in kuruluşunun göç olgusunu etkilediği söylenebilir.

⁵³ İMCVA Hahambaşılık Evlilik Defteri.

Toplumsal olayların İzmir Yahudi Cemaatine etkilerini görebilmek için Hahambaşılık doğum, evlilik ve ölüm defterlerinden derlenen ve 1935 ile 1955 yılları arası dönemi kapsayan veriler Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6: 1935-1955 Yılları Arası Doğum, Evlilik ve Ölüm Sayılarının Boylamsal Gösterimi⁵⁴

Şekil 6 incelendiğinde II. Dünya Savaşı'nın belirmesi ve başlamasıyla birlikte doğum, evlilik ve ölüm verilerinin birbirinden ayrılmaya başladığı görülmektedir. 1941 yılında azınlık erkeklerinin askere alınması (*Yirmi Kur'a İhtiyat Olayı*) ve Varlık Vergisi uygulamasının evlilik sayılarının düşmesinde önemli bir etken olduğu söylenebilir. 1944 yılı ile birlikte II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin azalmaya başlaması, *Varlık Vergisi* uygulamasına son verilmesi gibi İzmir Yahudi toplumunu yakından ilgilendiren olayların etkisiyle doğum ve evlilik sayılarının artmaya başladığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından, İsrail'e gerçekleştirilen büyük göçün meydana geldiği 1948 yılına kadar geçen sürede evlilik sayıları keskin bir şekilde artış göstermiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde İsrail'e göç eden İzmirli Yahudi ailelerin göç öncesi evlilik yaşına gelmiş çocuklarını evlendirerek göç etmelerini sağlama isteğinin önemli bir etken olduğu

⁵⁴ İMCVA Hahambaşılık Doğum-Evlilik-Ölüm Defterleri.

düşünülmektedir. Çünkü II. Dünya Savaşı akabinde İsrail'e göç yolunun önemli kavşaklarından biri olan İzmir'de göç olgusu yakından hissedilmiştir.⁵⁵

Şekil 6 İzmir Yahudi Cemaatinin toplumsal ve demografik hareketlerini yansıtan önemli bir kesittir. Bu kesit, II. Dünya Savaşı yıllarını İzmir'de yaşamış olan Yahudilerin toplumsal ve sosyal olaylara karşı duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç

II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de yaşayan Yahudilerin sosyoekonomik durumları bu araştırmayla iki farklı arşiv kaynağından mukayeseli olarak ele alınmıştır. Araştırmada, İMCV Hahambaşılık arşivinden derlenen meslek bilgileriyle İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerinden derlenen İzmirli Yahudilerin ticari faaliyet bilgilerinin birbiriyle benzer olduğu saptanmıştır. Her iki kaynaktan elde edilen verilere göre II. Dünya Savaşı yıllarında İzmirli Yahudiler, İzmir ticaret hayatının önemli aktörlerindedir ve toplumsal olaylara karşı oldukça duyarlıdır.

İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerine göre İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de ticari faaliyetlerini sürdüren Yahudilerin yarısına yakınının (%43) tekstil sektöründe faaliyet göstermesi çarpıcıdır. Bu durum İzmirli Yahudilerin, İzmir ticaretinde belirli bir alana yoğunlaştıklarına işaret etmektedir. Yine aynı kaynağa göre İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de faaliyet gösteren Yahudi ticari teşekküllerin hukuki yapısının kahir ekseriyetinin (%70) münferiden kurulmuş (tek kişi işletmeleri/şahıs kuruluşları) işletmelerden oluşması dikkat çekicidir. Bu durum, İzmirli Yahudilerin ticari faaliyetlerini daha sistematik ve kurumsal bir hale dönüştüremediğini ortaya koymaktadır.

İMCV Hahambaşılık arşivinden derlenen doğum, evlilik ve ölüm verileri, İzmir Yahudilerinin sosyal olaylardan etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Öyle ki 1944 yılının sonundaki evlilik sayısı, 1942 yılında gerçekleşen evlilik sayısının yaklaşık üç katıdır. Benzer değişimler doğum ve ölüm sayılarında da göze çarpmaktadır. Ayrıca yine aynı kaynaktan derlenen verilere göre II. Dünya Savaşı yıllarında evlenen İzmirli Yahudilerin

⁵⁵ Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 342-344.

%30'unun tekstil sektöründe faaliyet gösterdiği, %23'ünün ise ticaretle iştiğal ettiği saptanmıştır. Bu bulguların, İzmir Ticaret Odası Ticaret Sicil Defterlerinden elde edilen bulgularla paralellik arz ettiği görülmektedir. Bu tespit, İzmirli Yahudilerin II. Dünya Savaşı yıllarındaki ticari faaliyetlerini ve hangi iş kollarında varlık gösterdiklerini karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyması bakımından önemlidir. İzmir Yahudileri, II. Dünya Savaşı yılları süresince İzmir'in ticaret hayatında etkin bir şekilde yer almışlardır fakat bazı sektörlerde daha yoğun bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. İzmir Yahudilerinin İzmir'in ticari hayatındaki uyum kabiliyetlerini, İzmir'in toplumsal yaşamında görmek oldukça güçtür.

II. Dünya Savaşı yıllarında halk arasında "gizli zengin" olarak addedilen ve sosyoekonomik açıdan daha üst düzey bir konumda değerlendirilen İzmirli Yahudilerin büyük çoğunluğunun sanılanın aksine ekonomik getirisi yüksek olmayan/düşük gelirli işlere sahip oldukları görülmüştür. Bu durumun İzmir Yahudilerinin II. Dünya Savaşı sonrası İsrail'e gerçekleştirdikleri göç hareketinin tetikleyicilerinden biri olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

a) İzmir Musevi Cemaati Vakfı Arşivi (İMCVA)

Hahambaşılık Doğum Defteri

Hahambaşılık Evlilik Defteri

Hahambaşılık Mezarlık (Kabarım) Defteri

İzmir Musevi Cemaati Vakfı Nüfus Defteri

b) İzmir Ticaret Odası Arşivi

Ticaret Sicil Defterleri/Kayıtları

II. Süreli Yayınlar

Anadolu

Yeni Asır

III. Görüşmeler

İMCV Başkanı Samuel AZAR ile 07.01.2015 ve 07.01.2020 tarihlerinde yapılan görüşme.

İMCV Saymanı Bünyamin HAZAN ile 07.01.2015 ve 07.01.2020 tarihlerinde yapılan görüşme.

İsrail İzmir Fahri Konsolosu Jak ESKİNAZİ ile 23.12.2014 tarihinde yapılan görüşme.

Hayim ALALUF ile 05.11.2015 tarihinde yapılan görüşme.

Sara PARDO ile 09.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

Roza BENCUYA ile 13.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

Violet İSRAİL ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

Davit İSRAİL ile 19.01.2015 tarihinde yapılan görüşme.

IV. Kitaplar

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987.

- Bali, Rıfat N. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bali, Rıfat N. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Baykara, Tuncer. *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1991.
- Bora, Siren. *Bir Semt Bir Bina: Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2015.
- Bora, Siren. *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 1995.
- Danon, Dina. *The Jews of Ottoman İzmir A Modern History*, Stanford University Press, Stanford-California, 2020.
- Galanti, Avram. *Türkler ve Yahudiler Tarihi, Siyasi Tetkik*, Tan Matbaası, İstanbul, 1947.
- Koçak, Cemil. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Mucuk, İsmet. *Modern İşletmecilik*, Der Yayınları, İstanbul, 1989.
- Nahum, Henri. *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Okçay, Hale. "İzmir Sefarad Musevileri: Azınlık Kimliğinin Sosyolojik Değerlendirmesi", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, (Ed. Nuri Bilgin), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 381-387.
- Oran, Baskın. "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Ed. Baskın Oran), Cilt: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 387-398.
- Sevilla-Sharon, Moshe. *Türkiye Yahudileri Tarihsel Bakış*, Kudüs İbrani Üniversitesi, Jerusalem, 1982.
- Şengel, Salim. "Şirketler ve Şirketler Muhasebesi", *Şirketler Muhasebesi*, (Ed. Necdet Sağlam), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2019.
- T.C. Merkez Bankası 1944 Onüçüncü Hesap Yılı İdare Meclisi ve Denetçiler Raporu, Ankara, 1944.
- 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1949.
- 1959 İstatistik Yıllığı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1961.

V. Makaleler

- Bali, Rıfat N. "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-I "Yirmi Kur'a İhtiyatlar" Olayı", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 179, Cilt: 30, Kasım 1998, ss. 4-18.

- Bali, Rifat N. "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-II - Balat Fırınları Söylentisi" *Tarih ve Toplum*, Cilt: 30, Aralık 1998, Sayı: 180, s. 11-17.
- Bora, Siren. "İzmir Bornova Yahudi Mezarlığı", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 2015, 39-83.
- Güçlü, Muhammet. "Varlık Vergisi ve İzmir Uygulaması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 8, 1993, ss. 157-182.
- Kasarıcı, Rüya. "Türkiye'de Nüfus Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, 1996, ss. 247-266.
- Serçe, Erkan. "İzmir'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması ve İzmir Mahalleri", *Kebikeç*, Sayı: 7-8, 1999, ss. 155-170.
- Terzi, Gökhan. "Baskın Unsur Yönüyle Şirketlerin Sınıflandırılması", *Gümrük Ticaret Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 14, 2018, ss. 32-43.
- Turanboy, Kürşad Nuri. "Limited Şirket Ortak ve Yöneticilerinin Culpa in Contrahendo Sorumlulukları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1995, ss. 449-462.
- Ünal, Yenal. "1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonominin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Okulu*, Sayı: 3, 2009, ss. 69-107.

VI. İnternet Kaynakçası

- Anonim Şirket, https://ticaret.gov.tr/data/5d3e935313b87607d8feeffc/rehber_Tr.pdf (30.09.2021).
- ÇSGB İş Kolları Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16855&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (30.09.2021).
- İşkolları Yönetmeliği, Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121219-8.htm> (30.09.2021).
- Millî Korunma Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4417.pdf> (30.09.2021).
- Varlık Vergisi Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf> (30.09.2021).
- www.sozluk.gov.tr (30.09.2021).

VII. Tezler

- Yılmaz, Onur. *İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir Yahudileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017.